

Kommunledningsförvaltningen

2026-09-02

Sammanträdande organ

Hållbarhetsutskottet

Tid

2026-09-09 klockan 10:00

Plats

KTS-salen, Drottninggatan 18 Katrineholm

Nr	Ärende	Beteckning
1	Upprop	
2	Val av justerare	
3	Fastställande av dagordning	
4	Information - Liv och Hälsa ung 2025 - Psykisk hälsa och suicidprevention - Klimatet i Katrineholm – dagens utmaningar - Djulö Våtmark och Storängen Krämbol	
5	Svar på motion - Från linjär till cirkulär ekonomi	KS/2025:494
6	Yttrande över Sörmlands folkhälsoprogram	KS/2026:285

Anneli Hedberg (S)

Hållbarhetsutskottets ordförande

Datum

2026-08-25

Vår beteckning

KS/2025:494 - 1.2.6 -

Initiativ från

förtroendevalda, nämnd,

revisorer, bolag,

fullmäktigeberedning

Mottagare:

Hållbarhetsutskottet

Ordförandeförslag - Svar på motion från linjär till cirkulär ekonomi

Ordförandens förslag till beslut

Hållbarhetsutskottet föreslår kommunstyrelsen att föreslå kommunfullmäktige att anse motionen besvarad med hänvisning till förvaltningens beredning.

Anneli Hedberg (S)

Hållbarhetsutskottets ordförande

Svar på motion - från linjär till cirkulär ekonomi

Förvaltningens förslag till beslut

Förvaltningen lämnar inget förslag till beslut.

Sammanfattning av ärendet

Nicklas Adamsson (MP) har överlämnat en motion till kommunfullmäktige med följande yrkande:

"Att Katrineholms kommun utreder möjligheten att använda cirkulära ekonomiska teorier, till exempel munkmodellen, som verktyg för att stärka det pågående arbete med att ställa om Katrineholm till en kommun som lever inom naturens ramar."

Motionen har överlämnats till samhällsbyggnadsförvaltningen och ekonomiavdelningen på kommunledningsförvaltningen för yttrande.

Samhällsbyggnadsförvaltningens bedömning är att kommunen bör fortsätta använda Agenda 2030 som beskrivningsmodell för hållbar utveckling men att man bör vara öppen för att använda munkmodellen och andra modeller för att konkretisera vad hållbar utveckling innebär när man ser ett behov av detta.

Ekonomiavdelningen på kommunledningsförvaltningen gör bedömningen att det i dagsläget är oklart hur tankemodellen konkret kan tillämpas inom ramen för en kommuns uppdrag och handlingsutrymme. Vidare blir det svårt att dra tydliga gränser eftersom effekter av åtgärder ofta sträcker sig utanför kommunens geografiska område.

Sammantagen bedömning är att i nuläget ses inget behov av att göra en utredning om möjligheten att använda cirkulära ekonomiska teorier men att kommunen kommer att följa det möjligheter som finns.

Ärendets handlingar

- Motion från miljöpartiet - från linjär till cirkulär ekonomi
- Svar på motion från samhällsbyggnadsförvaltningen

Julia Holmlund
Utredare

Beslutet skickas till:
Kommunstyrelsen, akten

Katrineholm den 11 december 2025

Motion till Kommunfullmäktige

Från linjär till cirkulär ekonomi

Den tillväxtekonomi som präglar dagen samhälle är inte hållbar och kan heller aldrig bli det eftersom det inte är möjligt med ständigt ökad tillväxt på en planet där naturen sätter ramarna. Men det finns mängder av visionära ekonomiska system med den gemensamma nämnaren att de fördelar de resurser som finns på ett mer rättvist sätt. Flera finns samlade under paraplyet WeAll - Wellbeing Economy Alliance eller på svenska Välbefinnande ekonomi. En nod har nyligen startats i Sverige. <https://weall.org/hub/sweden>

Tomelilla kommun har tillsammans med RISE, Research Institutes of Sweden, utforskat hur en av modellerna - doughnut-modellen skulle kunna användas (<https://tidningensyke.se/2022/14-januari-2022/svensk-kommun-testar-donutekonomi-hakar-pa-internationell-trend/>). Målet är att gå från en linjär ekonomi till en ekonomi som låter samhället frodas inom de ekologiska gränserna. Till grund ligger Agenda 2030 och de globala hållbarhetsmålen. Ett samhälle anses välmående när de tolv sociala grundvillkoren uppfylls utan att de nio ekologiska gränserna överskrids. Detta visualiseras i en form av två cirklar i varandra – en munk. Modellen kan ses som en kompass för mänsklig välfärd med målet att uppnå alla människors behov inom gränsen för planetens resurser.

För att komma vidare i arbetet med att skapa ett samhälle inom naturens ramar måste vi våga tänka nytt. Miljöpartiet vill att Katrineholms kommun ska vara nytänkande när det gäller att hitta lösningar för att möta de allvarliga hot vi står inför och medverka till en klimaträttvis omställning.

Med anledning av ovanstående yrkar jag följande:

att Katrineholms kommun utreder möjligheten att använda cirkulära ekonomiska teorier, till exempel munkmodellen, som verktyg för att stärka det pågående arbete med att ställa om Katrineholm till en kommun som lever inom naturens ramar.

För Miljöpartiet de gröna i Katrineholms kommun.

Datum enligt ovan

Nicklas Adamsson

Yttrande från SBF – Motion från linjär till cirkulär ekonomi

Cirkulära ekonomiska teorier syftar till att ge en modell för hur man kan skapa värde för människor och företag genom att ta hand om och återanvända resurser istället för att förbruka och slänga resurser. Konceptet har utvecklats från tankar om loop-economy på 1970-talet, industriell ekologi på 1980-talet till Cradle to Cradle (C2C) under 1990-talet. Parallellt med utvecklingen av teorier för cirkulära ekonomier har flera ramverk för hållbar utveckling utvecklats. Agenda 21 var ett av FN antagen handlingsplan för att förena ekonomisk tillväxt med miljöhänsyn och social rättvisa som 2015 ersattes av Agenda 2030 - en av FN beslutad handlingsplan för en omställning till ett hållbart samhälle för människorna, planeten och välbefindandet.

Andra ramverk för hållbar utveckling är bland annat FSSD – Framework for sustainable development, Munkmodellen, Planetary Boundaries och Parisavtalet.

Teorier och verktyg för cirkulär ekonomi har under 2000-talet införlivats i lagstiftning så som EU:s handlingsplaner för cirkulär ekonomi, ekodesign och krav på producentansvar.

Agenda 2030

Agenda 2030, som antogs av FN 2015, utgör ett globalt politiskt övergripande ramverk för hållbar utveckling. Agenda 2030 definierar 17 mål och 269 delmål vilka pekar ut vad som behöver uppnås för att nå en hållbar utveckling snarare än att beskriva hur målen ska nås.

Även om Agenda 2030 inte uttryckligen använder termen "cirkulär ekonomi", så är en cirkulär ekonomi avgörande för att uppnå flera mål. Flera delmål pekar direkt mot cirkulära principer som resurseffektivitet, avfallshantering, återvinning och hållbar produktion.

Munkmodellen

Munkmodellen, vilken lyfts i motionen som ett verktyg för att stärka det pågående arbetet med att ställa om Katrineholm till en kommun som lever inom naturens ramar, är ett ekonomiskt ramverk för hållbar utveckling utvecklat av den brittiske nationalekonomen Kate Raworth¹.

Munkmodellen utgår från att mänsklighetens utmaning under 2000-talet är att möta allas behov inom planetens resurser. Med andra ord, att se till att ingen saknar livets nödvändigheter såsom mat, bostäder, sjukvård och politisk rösträtt (kallat social grund),

¹ [Doughnut | Kate Raworth](#)

samtidigt som vi inte överskrider det ekologiska taket/jordens livsuppehållande system vilket utgörs av ett stabilt klimat, bördiga jordar och ett skyddande ozonskikt.

De sociala behoven beskrivs av de sociala aspekterna i Agenda 2030 medan det ekologiska taket beskrivs av de planetära gränserna.

De planetära gränserna² definiera hur mycket mänskligheten kan påverka naturen innan konsekvenserna av förändringarna leder till oreparerbara förändringar och är en vetenskaplig modell utvecklats av forskare vid Stockholm Resilience.

En av de fördelar som lyfts med Munkmodellen är att den på ett tydligt sätt visualiserar de sociala grunder som är nödvändiga för att garantera alla människor basala resurser och det ekologiska taket som begränsar hur vi kan påverka naturen.

Lever vi över våra resurser, faller vi utanför munkens ytterkant – det ekologiska taket. Men om vi inte tillgodoser människors behov och säkerhet faller vi in i munkens mitt – den sociala grunden – och det är endast när vi är på munken, mellan det ekologiska taket och den sociala grunden, som vi kan uppnå en hållbar utveckling.

Nuläge

I Katrineholms kommun används Agenda 2030 som ramverk för en hållbar utveckling och är implementerad i såväl planering som uppföljning av kommunens hållbarhetsarbete genom att kommunens styrdokument och den årliga uppföljningen är kopplade till målen i agenda 2030.

Kommunen arbetar med cirkulär ekonomi på många sätt. Flera av kommunens styrdokument så som avfallsplan, klimatstrategi och översiktsplan har mål och insatsområden kopplat till teorier om cirkulär ekonomi.

- Avfallsplanen har åtgärder för såväl minskad mängd avfall, ökat återbruk som cirkularitet i kommunala om- och nybyggnadsprojekt.
- Klimatstrategin har insatsområden gällande att återanvändning samt cirkulära lösningar ska eftersträvas genom att funktion, reparation och återbruk premieras.
- Översiktsplanen anger att frågor om avfallshantering ska finnas med vid planering av nya områden för att säkerställa att det finns ytor för att uppfylla kommande krav om avfallshantering, återbruk och cirkulär ekonomi.

Utöver kommunala styrdokument så sker många insatser för att öka återbruk av resurser i kommunen. Kommunens nya Återbruk, som planeras att öppna 2027, kommer underlätta återbruk av byggvaror och andra produkter för såväl kommunala verksamheter som andra och den angränsande nya återvinningscentralen tillsammans med införande av

² [Planetary boundaries - Stockholm Resilience Centre](#)

Kommunledningsförvaltningen

Datum

2026-04-28

Vår beteckning

KS/2025:494 - 1.2.6 -
Initiativ från
förtroendevalda,
nämnd, revisorer,
bolag,
fullmäktigeberedning

Fastighetsnära insamling av avfall (FNI) kommer underlätta för privatpersoner att lämna produkter för återbruk och återvinning.

Genom att använda Munkmodellen för att visualisera vad en hållbar utveckling innebär kan förståelsen för vad Hållbar utveckling innebär stärkas. Men genom att använda flera olika modeller för att beskriva hållbar utveckling (Agenda 2030 och Munkmodellen) finns också en risk för att förståelsen för vad hållbar utveckling innebär minska.

Förvaltningens bedömning

Samhällsbyggnadsförvaltningens bedömning är att kommunen bör fortsätta använda Agenda 2030 som beskrivningsmodell för hållbar utveckling men att man bör vara öppen för att använda munkmodellen och andra modeller för att konkretisera vad hållbar utveckling innebär när man ser ett behov av detta.

Pia Lindahl
Klimatstrateg

Beslutet skickas till:

Vår handläggare
Karin Nordén
Stina SvenbergHandläggare telefon
0150-570 00Mottagare:
Hållbarhetsutskottet
Handläggare e-post
karin.norden@katrineholm.se
stina.svenberg@katrineholm.se

Yttrande över Sörmlands folkhälsoprogram

Förvaltningens förslag till beslut

Hållbarhetsutskottet föreslår kommunstyrelsen att ställa sig bakom förvaltningens förslag till yttrande och överlämna det till Region Sörmland som kommunens yttrande.

Sammanfattning av ärendet

Region Sörmland har på uppdrag av regionala utvecklingsnämnden (RUN) tagit fram ett förslag till ett mer konkretiserat folkhälsoprogram som en del av genomförandet av Sörmlands regionala utvecklingsstrategi. Programmet, som är tänkt att börja gälla från och med 1 januari år 2027, syftar till att förbättra Sörmlands förutsättningar för jämlik hälsa genom att stärka tvärssektoriell samverkan och skapa en gemensam riktning för hela länet.

Katrineholms kommun har beretts möjlighet att lämna synpunkter senast den 9 oktober 2026. Kommunledningsförvaltningen har samordnat remissarbetet och inhämtat synpunkter från samordnare för kommunen arbete med social hållbarhet. Förvaltningen föreslår att kommunen framför följande:

Förslag till yttrande

Ställningstagande

Katrineholms kommun tillstyrker region Sörmlands förslag till Sörmlands folkhälsoprogram.

Motivering

Region Sörmlands förslag till Sörmlands Folkhälsoprogram bedöms som väl genomarbetat och beskriver tydligt de mål och fokusområden som ska vägleda arbetet. De aviserade fokusområdena svarar direkt mot flera av Katrineholms kommuns strategiska styrdokument som exempelvis Katrineholms kommunplan 2023–2026, men även andra styrdokument som kommunens idrottspolitiska och måltidspolitiska program samt strategi för psykisk hälsa och suicidprevention. Programmets särskilda fokus på barn och unga är mycket positivt.

Sammantaget bedöms folkhälsoprogrammet som konkret, roller och processer är tydligt beskrivna och förmedlar en gemensam riktning för länets aktörer. Programmet bedöms därför kunna ge goda förutsättningar för ett långsiktigt, systematiskt och målinriktat arbete som stärker folkhälsan och minskar ojämlikheten i hälsa bland olika grupper.

Ärendets handlingar

- Missiv
- Förslag till Sörmlands folkhälsoprogram – God och jämlik hälsa för regional utveckling, version 0.6

Ärendebeskrivning

Region Sörmland har på uppdrag av regionala utvecklingsnämnden (RUN) tagit fram ett förslag till folkhälsoprogram som en del av genomförandet av Sörmlands regionala utvecklingsstrategi. Syftet har varit att konkretisera strategin, förbättra Sörmlands förutsättningar för jämlik hälsa genom stärkt tvärsektoriell samverkan samt skapa en gemensam riktning för hela länet. Det omarbetade programmet är tänkt att börja gälla från och med 1 januari år 2027. Folkhälsoprogrammet föreslår följande tre mål för hur samverkan i länet ska utvecklas:

- Det finns gemensamt fokus i arbetet för att främja en god och jämlik hälsa i länet.
- Det är tydligt hur olika aktörer och insatser bidrar till en god och jämlik hälsa.
- Det finns väl fungerande strukturer för effektiv samverkan kring insatser, analyser och uppföljning.

Programmet fokuserar på särskilt tre fokusområden där tvärsektoriell samverkan fortsatt behöver stärkas. Det är områden som regionen bedöms ha särskilda utmaningar och möjligheter inom. Fokusområdena utgår från den nationella folkhälsopolitikens målområden och dess prioriterade inriktning om goda och jämlika livsvillkor, med särskilt fokus på barn och unga i den regionala utvecklingsstrategin. De tre fokusområdena är:

- Främja goda uppväxtvillkor
- Skapa förutsättningar för jämlika levnadsvanor
- Främja egenmakt och delaktighet i samhället för alla

Katrineholms kommun har beretts möjlighet att lämna synpunkter senast den 9 oktober 2026. Kommunledningsförvaltningen har berett ärendet och bedömer programmet som konkret, roller och processer finns tydligt beskrivna och det förmedlar en gemensam riktning för länets aktörer med fokus på barn och unga. Programmet bedöms därför kunna bidra till ett långsiktigt, systematiskt och målinriktat arbete som stärker folkhälsan och minskar ojämlikheten i hälsa bland olika grupper.

Karin Nordén
Samordnare social hållbarhet

Stina Svenberg
Utredare

Beslutet skickas till:

Region Sörmland

Akten

Version 0,6

Sörmlands folkhälsoprogram

- God och jämlik hälsa för regional utveckling

REGION
SÖRMLAND

Innehåll

Sörmland behöver ett folkhälsoprogram	2
Goda förutsättningar men också utmaningar	4
Detta vill vi uppnå	6
Syfte	7
Mål	7
Målgrupp	7
Fokusområden	8
Främja goda uppväxtvillkor	10
Utmaningar	10
Möjligheter	11
Skapa förutsättningar för jämlika levnadsvanor	12
Utmaningar	12
Möjligheter	13
Främja egenmakt och delaktighet i samhället för alla	14
Utmaningar	14
Möjligheter	15
Aktörernas roller i folkhälsoprogrammet	17
Nästa steg i arbetet	20

Sörmland behöver ett folkhälsoprogram

En god och jämlik hälsa är både ett mål i sig och en förutsättning för länets utveckling. I Sörmland finns goda exempel på att aktörerna i länet samverkar för en bättre folkhälsa. Det sker också samverkan som inte alltid benämns som folkhälsoarbete, men som bidrar till folkhälsan. Folkhälsoarbete är långsiktigt, systematiskt och målinriktat arbete för att stärka folkhälsan och minska ojämlikheten i hälsa bland olika grupper. Folkhälsoarbetet är kopplat till övriga strategiska regionala utvecklingsområden som utbildning, arbetsmarknad, bostad, kultur, närmiljö och klimat.

År 2022 undersökte Länsstyrelsen i Södermanlands län folkhälsoarbetet i länet. Undersökningen visar att det finns väl fungerande strukturer för samverkan mellan länets aktörer. Men att samverkan inte alltid sker på ett strukturerat sätt. År 2025 påbörjades arbetet med att ta fram detta folkhälsoprogram. Detta behöver vara konkret, ha tydliga roller och processer samt en gemensam riktning för aktörerna.

Region Sörmland är regionalt utvecklingsansvarig aktör (RUA) och har en samordnande roll i utvecklingen av folkhälsoarbetet i Sörmland. I det arbetet behövs ett folkhälsoprogram som konkretiserar länets regionala utvecklingsstrategi (RUS), stärker samverkan och bidrar till en gemensam riktning för länets folkhälsoarbete.

Den regionala utvecklingsstrategin innebär att aktörerna i Sörmland ska möta samhällets utmaningar på ett hållbart sätt. Den ger en samlad bild över länets tillgångar, möjligheter och utmaningar, samt det arbete som regionen och länets aktörer samlas kring. Utgångspunkten i strategin är de förutsättningar som finns i Sörmland för en hållbar utveckling som har människan i centrum. Den sociala dimensionen är målet, ekonomin är medlet och ekologin sätter ramarna.

Folkhälsoarbetets aktörer är kommunerna i länet, regionen, myndigheter och civilsamhället i länet, akademien samt näringslivet. Aktörerna är eniga om att det behövs en samlad bild över vad som redan sker i länet och vad som konkret behöver göras framåt. Folkhälsoarbetet kräver tydlig styrning, förankring och strukturer som knyter ihop insatser, uppföljning och långsiktig utveckling. Den geografiska platsen och den fysiska utformningen har betydelse för hälsan. Därför behövs ett rumsligt perspektiv på folkhälsofrågorna.

Hälsa och ohälsa varierar mellan olika platser och hur geografiska faktorer påverkar människors hälsoutfall.

Folkhälsoprogrammet ska vara ett stöd för arbetet och bygga vidare på det som redan sker. Tvärsektoriell samverkan gör att folkhälsoarbetets aktörer kan arbeta med gemensamma insatser och få tydliga och konkreta effekter. Programmet ska ge riktning, tydliggöra, samordna och vidareutveckla det som redan sker, samt visa på gemensamma områden där samverkan kan bli starkare. Samverkan behöver ske på alla nivåer och aktörers engagemang och styrkor ska tas tillvara. Programmet ska främja innovation och nya arbetssätt och perspektiv, men samtidigt bygga på kunskapsunderlag, evidens och lokal kunskap och utifrån platsens förutsättningar. Arbetet ska involvera befolkning och målgrupper och ha fokus på konceptet medskapande.

Genom ett långsiktigt och jämlikt folkhälsoarbete stärks befolkningens hälsa och samhällets motståndskraft, vilket är en förutsättning för att viktiga samhällsfunktioner ska kunna upprätthållas i vardag, kris och krig. Det är viktigt att programmet stöttar civilsamhället och utvecklingen av länets civila beredskap.

Goda förutsättningar men också utmaningar

Sörmlands geografiska läge ger goda förutsättningar för utveckling. Det finns en geografisk mångfald med attraktiva miljöer för invånare, företag och besökare. Tillgängligheten inom länet är god. Det finns en flerkärnig geografisk struktur med regionala och delregionala centralorter, men också starka kopplingar till orter och funktioner utanför länet. Sörmlänningarna har tillgång till flera stora arbetsmarknader och ett antal lärosäten för högre utbildning. Utbildningsnivån är låg men har ökat över tid. Sörmland har högst andel av vuxna som är inskrivna i någon sorts utbildning vilket är positivt för framtiden.

Länet präglas av en allt äldre befolkning. Andelen nyfödda och förvärvsarbetande minskar och de äldre som är i behov av omsorg och stöd ökar. Personer i arbetsför ålder måste alltså bidra till att försörja fler unga och äldre än tidigare.

Befolkningens hälsa påverkar samhällets utvecklingskraft, robusthet och motståndskraft vid till exempel kriser. Hälsan hos invånarna betyder i sin tur mycket för ett starkt och konkurrenskraftigt näringsliv. Ojämlig hälsa och den socioekonomiska ojämlikheten är hinder för utvecklingen i länet. Det finns också stora skillnader mellan och inom kommunerna.

Hälsan skiljer sig framför allt åt mellan olika socioekonomiska grupper och inom länet. De med lägre utbildning har en markant lägre förväntad livslängd, större ohälsa och sämre förutsättningar i livet än personer med högre utbildning. Bland lågutbildade kvinnor sjunker medellivslängden.

Det är vanligare att sörmlänningar lever med låg ekonomisk standard jämfört med riket. Utbildningsnivån i Sörmland är lägre och arbetslösheten är högre i jämförelse, särskilt bland personer med kort utbildning och unga vuxna. Företag har svårt att attrahera rätt kompetens trots att arbetslösheten i länet är hög.

Låg utbildningsnivå, hög arbetslöshet och ekonomisk utsatthet påverkar hälsan negativt, och många barn får en sämre start i livet. Klyftorna i länet ökar. Andelen barn i länet som lever i hushåll med låg inkomststandard är högst i landet. Samtidigt ökar andelen barn i hushåll med hög inkomststandard.

Detta vill vi uppnå

Folkhälsoprogrammet utgår från den nationella folkhälsopolitiken där det övergripande målet för folkhälsopolitiken är att skapa samhällseliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen. Och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation. Inom den nationella folkhälsopolitiken finns åtta målområden som har stor påverkan på förutsättningarna för jämlik hälsa.

Figur 1: En god och jämlik hälsa - åtta målområden. Illustration: Folkhälsomyndigheten.

Syfte

Förbättra Sörmlands förutsättningar för jämlik hälsa genom att stärka tvärssektoriell samverkan och skapa en gemensam riktning för hela länet.

Mål

- Det finns gemensamt fokus i arbetet för att främja en god och jämlik hälsa i länet.
- Det är tydligt hur olika aktörer och insatser bidrar till en god och jämlik hälsa.
- Det finns väl fungerande strukturer för effektiv samverkan kring insatser, analyser och uppföljning.

Målgrupp

Sörmlands folkhälsoprogram är till för samhällsaktörers strategiska samt ledande funktioner som har möjlighet att påverka, främja eller skydda befolkningens hälsa.

Fokusområden

Programmet har valt ut tre särskilt viktiga fokusområden där den tvärsektoriella samverkan behöver fortsätta stärkas för att förbättra förutsättningarna för en god och jämlik hälsa i Sörmland. Det är tre områden där länets aktörer tillsammans kan göra stor skillnad för folkhälsan och som valts mot bakgrund av nedan beskrivna utmaningar och möjligheter. Fokusområdena utgår från de nationella målområdena och den prioriterade inriktningen om goda och jämlika livsvillkor, med särskilt fokus på barn och unga i den regionala utvecklingsstrategin.

Dessa tre fokusområdena är:

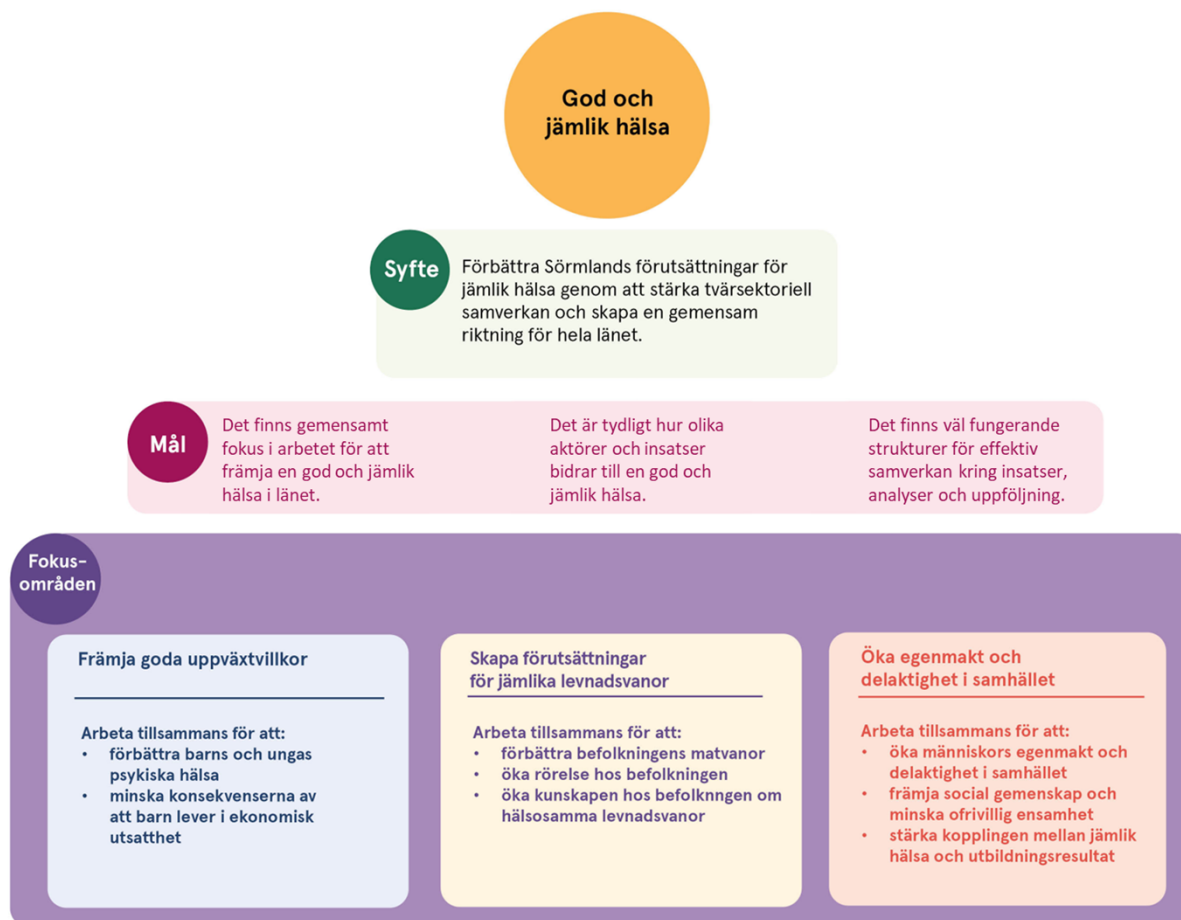
- Främja goda uppväxtvillkor
- Skapa förutsättningar för jämlika levnadsvanor
- Främja egenmakt och delaktighet i samhället för alla

De tre fokusområdena täcker inte hela den nationella folkhälsopolitiken men hänger nära ihop med övriga målområden. De ska inte ses som avgränsade delar, utan som delar som är sammanlänkade i ett system. Utveckling inom ett fokusområde påverkar ofta flera andra.

Arbetet med fokusområdena svarar direkt mot flera av länets strategiska styrdokument, exempelvis åtgärdsprogram för regionalt samverkansarbete inom ANDTS, Läns gemensam handlingsplan - Det handlar om livet, samt regional strategi för suicidprevention.

Utöver dessa fokusområden pågår arbete inom andra delar av det regionala utvecklingsuppdraget som har stor påverkan på folkhälsan. Exempelvis inom utbildning och kompetensförsörjning, bostadsförsörjning och samhällsplanering. Det är insatser som påverkar befolkningens möjligheter till försörjning, delaktighet och trygghet, och därmed också den långsiktiga hälsoutvecklingen i länet. Dessa andra delar hänger ihop med och stärker arbetet i fokusområdena. Det är därför viktigt att folkhälsoprogrammet stöttar och bidrar till arbetet inom dessa andra regionala utvecklingsområden.

Figur 2: Översikt över syfte, mål och fokusområden

Främja goda uppväxtvillkor

Aktörerna behöver samverka för att tidigt upptäcka behov av, och ge stöd för att kompensera skillnader i barns och ungas uppväxtvillkor.

Vi aktörer behöver arbeta tillsammans för att:

- förbättra barns och ungas psykiska hälsa,
- minska konsekvenserna av att barn och unga lever i ekonomisk utsatthet.

Utmaningar

Allt fler barn och unga upplever negativ stress och oro, låg framtidstro och en psykisk ohälsa. Den psykiska ohälsan är en komplex samhällsutmaning med flera olika orsaker. En särskilt utsatt målgrupp är barn och unga med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar eller andra funktionsnedsättningar.

Många barn och unga upplever prestationskrav och är dåligt rustade att hantera motgångar och stress. Starka normer gör det svårt att be om hjälp och stödet från samhället är inte rätt utformat. Många barn och unga får en sämre start i livet eftersom nästan var tredje elev i årskurs nio i Sörmland har underkänt i något ämne i skolan. Det är något sämre än i riket.

Stress, oro, ångest och sömnproblem är vanliga, särskilt bland kvinnor och flickor. Den ojämna hälsan mellan könen uppstår tidigt i livet. Pojkar uppger att de generellt mår bättre, är mer fysiskt aktiva och är mindre stressade än flickor. På högstadiet är det bara varannan flicka som upplever att hon mår bra och sex av tio flickor upplever stress. Flickor upplever dubbelt så hög stressnivå som pojkar redan i årskurs sju, och skillnaden förstärks i gymnasiet. Suicid är vanligare bland pojkar och män än bland flickor och kvinnor. Av de som dör i suicid i Sörmland och i Sverige är två av tre män.

Föräldrars utbildningsnivå och sysselsättning har betydelse för barn och ungas hälsa. Särskilt när de har föräldrar som står utanför arbetsmarknaden. Barn och unga i Sörmland lever oftare i hushåll med ansträngd ekonomi än barn i resten av landet. En av sex barn och unga lever i ett hushåll med låg disponibel inkomst. En av sju i högstadiet har en förälder som är arbetslös eller långtidssjukskriven. Var femte flicka i gymnasiet

är orolig för sin familjs ekonomi. Barn som växer upp i utsatthet riskerar att få sämre hälsa som vuxna. Barnens hälsa är starkt kopplad till föräldrarnas sysselsättning, ekonomiska och sociala situation. Föräldrarnas förutsättningar påverkar ofta barnens tillgång till stöd och resurser som de behöver för en gynnsam utveckling.

Möjligheter

Barn och unga som tror på framtiden är viktigt för deras hälsa. De behöver en trygg uppväxt fri från våld, alkohol, tobak, droger och dopning samt att de behöver en säker och trygg sexualitet. Stöd från både föräldrar och andra vuxna och goda relationer är viktigt för deras psykiska hälsa. Barns förutsättningar för en mer jämlik hälsa blir starkare genom att stödja föräldraskap, främja föräldrars utbildning och sysselsättning.

Mödra- och barnhälsovård och samverkan genom familjecentraler, samt god tillgänglighet till elevhälsa och ungdomsmottagningar ger förutsättningar för en god start i livet. Lika viktigt är det med en förskola och skola där eleverna uppnår kunskapskraven, och som ger eleverna kompensatoriskt stöd och som främjar exempelvis goda levnadsvanor som kost, sömn och rörelse.

Sörmlands modell för samverkan kring barn och unga, Tillsammans för barnens bästa i Sörmland, ger goda förutsättningar för samordning och utvecklad samverkan för att identifiera problem och gemensamma tidiga insatser.

Skapa förutsättningar för jämlika levnadsvanor

Levnadsvanor som fysisk aktivitet, matvanor, användning av alkohol och tobak har stor betydelse för hälsan. Aktörerna behöver samverka om både universella insatser som vänder sig till alla och riktade insatser för att möta specifika grupperns behov och förutsättningar, eller geografiska platserns betydelse för hälsosamma levnadsvanor.

Vi aktörer behöver arbeta tillsammans för att:

- främja hälsosamma matvanor genom att utveckla hälsofrämjande matmiljöer,
- öka rörelsen och den fysiska aktiviteten hos befolkningen,
- öka befolkningens kunskap om hälsosamma levnadsvanor.

Utmaningar

För tidig död är betydligt vanligare i Sörmland än i riket och ohälsotalen i Sörmland är höga, särskilt hos kvinnor. Stillasittande, övervikt och obesitas ökar både bland vuxna och barn. Diabetes är vanligare i Sörmland och hjärtinfarkter drabbar fler, främst män.

Levnadsvanor grundläggs tidigt i livet och de påverkas framför allt av föräldrarnas vanor och resurser. I Sörmland är övervikt och obesitas hos barn vanligare än i landet i stort. Barns och ungas levnadsvanor försämras när de blir äldre. Andelen som äter regelbunden frukost, tränar ofta och sover tillräckligt minskar samtidigt som stress och alkoholbruk ökar ju äldre de blir.

Socioekonomiska skillnader återspeglas i levnadsvanorna. Generellt sett har de med fler utbildningsår bättre förutsättningar för goda levnadsvanor.

Rökning hos vuxna och gravida är fortfarande vanligare i Sörmland än i riket, även om den har minskat över tid. Rökning bidrar till att dödligheten i lungcancer är betydligt högre jämfört med övriga landet. Rökning har minskat bland unga men det är vanligare att skolelever röker än att vuxna röker. Flickorna röker mer än pojkarna. Detta gäller även e-cigarett. Snusning har däremot ökat, särskilt bland flickor och kvinnor, och det är mer utbrett än i landet i stort.

Alkoholbruk ligger på samma nivå som riksgenomsnittet, men riskbruk är vanligare bland män. Alkoholbruk har minskat men är fortfarande vanligt bland unga. Majoriteten av unga på gymnasiet dricker alkohol. En av tio unga i gymnasiet har testat narkotika.

Möjligheter

Det är viktigt att och känna till vad som är hälsosam mat och kunna planera, välja, tillaga och äta mat som motsvarar det egna behovet. Detta kallas matlitteracitet. Befolkningen ska också kunna göra hälsosamma val i mataffärer, på restauranger och i lunchmatsalar. Fokus behöver därför vara bredare än matvanor och ligga på matmiljöer. Matmiljöer är den fysiska, sociala, ekonomiska, politiska och digitala miljö som påverkar våra matval, inköp och vanor kring mat.

Genom att främja utbildning så främjas också levnadsvanorna. Hälsoperspektivet behöver ingå i till exempel vuxenutbildning och arbetsmarknadsinsatser.

Alla i befolkningen behöver ha förutsättningar, kunskap, självförtroende och motivation att vara fysiskt aktiva. Detta kallas physical literacy. Förmågan behövs tidigt i livet och behöver stödjas kontinuerligt under hela livet. Det behövs miljöer och sammanhang som främjar till såväl spontan som organiserad fysisk aktivitet för alla.

Det ska vara enkelt och attraktivt att välja alternativ som att cykla eller gå till arbete, skola och fritidsaktiviteter. Samhällsplanering har en central roll i att främja rörelse. Utbyggnad av gång- och cykelvägar, kollektivtrafik, grönområden, mötesplatser och trygga livsmiljöer bidrar till folkhälsan.

Främja egenmakt och delaktighet i samhället för alla

Stärkt tillit, inflytande, delaktighet och social gemenskap skapar bättre förutsättningar för jämlik hälsa. Ett hållbart och robust samhälle har sin grund i att människor nyttjar sina demokratiska rättigheter och deltar i samhället, såväl digitalt som fysiskt. Samtidigt som delaktighet främjar en god hälsa är hälsa också en förutsättning för delaktighet i samhällets olika arenor. Det är viktigt att se till både grupperns socioekonomiska förutsättningar som förutsättningarna för olika platser.

Vi aktörer behöver arbeta tillsammans för att:

- öka människors egenmakt och deltagande i samhället,
- främja social gemenskap och minska ofrivillig ensamhet,
- stärka kopplingen mellan jämlik hälsa och utbildningsresultat och inkludering på arbetsmarknaden.

Utmaningar

Sörmland har högt valdeltagande och hög tillit till samhällets institutioner, men det skiljer sig åt inom befolkningen, särskilt i områden med sämre socioekonomiska förutsättningar. Lågt valdeltagande kan bero på lägre tillit och en svagare känsla av att kunna påverka sin egen situation och samhällets utveckling. Delaktighet i civilsamhället varierar mellan olika grupper.

I yrkeslivet kan brist på kontroll och inflytande leda till ökad stress och arbetsrelaterad ohälsa. Det är betydligt vanligare att kvinnor sjukskrivs för stress än att män gör det, både i Sörmland och i riket. Att stå utanför arbetsmarknaden eller inte ha sysselsättning har stor negativ påverkan på hälsan. Det gäller även barn till föräldrar som står utanför.

Ofrivillig ensamhet är ett allvarligt samhällsproblem som påverkar både psykisk och fysisk hälsa och leder till ökade behov av stöd och vård. Den drabbar särskilt barn, unga vuxna och de allra äldsta, alltså grupper som befinner sig i sårbara livsfaser. Genom att öka risken för psykisk ohälsa och suicid utgör ensamhet en central utmaning för folkhälsan.

Möjligheter

Insatser för ökat inflytande och delaktighet i samhället stärker befolkningens känsla av sammanhang. Aktörerna behöver samskapa för att främja att alla grupper i befolkningen får möjlighet till kontroll över och ansvar för sitt liv och hälsa.

Goda möjligheter till umgänge, mötesplatser, folkbildning, kultur och idrott bidrar till ökad delaktighet, hälsa och ett mer robust samhälle. Fysisk aktivitet eller kultur kan ingå i vård och behandling. Aktörer inom civilsamhället, folkbildningen, kulturen och den civila beredskapen har därför en viktig roll tillsammans med offentliga aktörer.

Civilsamhället skapar sammanhang där människor kan delta, utöva inflytande och bygga tillit och är betydelsefulla i arbetet för ökad och mer jämlik delaktighet i samhället.

Att förebygga och minska ofrivillig ensamhet är därför en viktig del i arbetet för att stärka skyddsfaktorer som social gemenskap, delaktighet och jämlika livsvillkor, i linje med målen i den nationella strategin Det handlar om livet. Tillgång till gemenskap och inkluderande arenor i civilsamhället, i lokalsamhället och genom offentliga verksamheter är centralt i arbetet med att motverka ensamhet och främja god och jämlik hälsa.

Det är viktigt att förstå hälsans betydelse för att kunna arbeta eller studera. Hälsa är både en förutsättning för att kunna ha sysselsättning samtidigt som meningsfull sysselsättning främjar hälsa. Aktörerna behöver uppmärksamma när ohälsa är ett faktiskt hinder för arbete eller studier. Då kan vi motivera till förändring, lotsa till egenvård, hälso- och sjukvård eller andra insatser.

Sörmlands näringsliv är viktigt genom att skapa arbetstillfällen och erbjuda meningsfull sysselsättning bidrar företagen till flera grundläggande livsvillkor som inkomst, ekonomisk trygghet, självständighet och social gemenskap. Skatteintäkter från arbete är en viktig grund för finansieringen av välfärden.

Näringslivet utvecklar produkter, tjänster och innovation som bidrar till samhällets långsiktiga och hållbara utveckling. Det bidrar också till bättre livsvillkor och underlättar för människor att leva hälsosamt, samt till trygga och attraktiva livsmiljöer genom statsutveckling och serviceutbud.

Aktörernas roller i folkhälsoprogrammet

Regionala utvecklingsnämnden

Regionala utvecklingsnämnden (RUN) inom Region Sörmland ansvarar för samordningen av den regionala utvecklingsstrategin för Sörmland och därigenom också för detta folkhälsoprogram.

Region Sörmland

Region Sörmland är regionalt utvecklingsansvarig aktör (RUA) och bidrar i folkhälsoarbetet genom att:

- koordinera strategisk samverkan och initiativ tillsammans med länets aktörer,
- analysera folkhälsan i länet,
- utveckla och sprida metoder och verktyg för folkhälsoarbete,
- driva och delta i utvecklingsarbete,
- koordinera ansökningar av externa medel,
- samordna genomförande, utveckling och uppföljning av folkhälsoprogrammet.

Region Sörmland är också en viktig aktör genom ansvaret för stora delar av hälso- och sjukvården, tandvården, kollektivtrafik samt kultur och utbildning.

Kommunerna i Sörmland

Kommunens roll är att planera, leda och följa upp det lokala folkhälsoarbetet i kommunen. Kommunen säkerställer välfärdstjänster inom socialtjänst, skola och omsorg och olika hälsofrämjande insatser når alla grupper.

Viktiga uppgifter för kommunen i folkhälsoarbetet är:

- förebyggande arbete för barn och unga, föräldraskapsstöd och stöd till familjer,
- förebyggande arbete för äldre.
- brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete,
- förebyggande arbete mot alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel,
- främja goda matmiljöer, fysisk aktivitet och psykisk hälsa.

Länsstyrelsen i Södermanland och andra regionala myndigheter

Det finns flera statliga myndigheter som till exempel Länsstyrelsen i Södermanlands län, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och Polismyndigheten som är involverade i det lokala och regionala folkhälsoarbetet.

Länsstyrelsen i Södermanlands län har en särskilt viktig roll att stödja aktörerna så att den nationella folkhälsopolitiken genomförs på regional nivå. Länsstyrelsen initierar, driver och samordnar regionala utvecklingsprojekt, stödjer och samordnar övriga statliga aktörer. Myndigheten har särskilt ansvar för våld i nära relationer, brottsförebyggande arbete och alkohol, narkotika, dopning, tobak och samt spel. Myndigheten samordnar det regionala arbetet med friluftsliv. Länsstyrelsen har också tillsynsansvar inom miljö, plan- och bygglagen och hälsoskydd och samordnar det regionala tillsynsarbetet inom bland annat alkoholförsäljning.

Samordningsförbundet i Sörmland

Samordningsförbundet består av kommunerna i länet, Region Sörmland, Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan. Förbundets uppdrag är att utveckla och stötta samverkan mellan medlemsorganisationerna på lokal och regional nivå samt finansiera och följa upp samordnade rehabiliteringsinsatser med individen i fokus.

Sörmlands folkhälsonätverk

Sörmlands folkhälsonätverk är ett strategiskt forum som samverkar kring folkhälsofrågor. Nätverket består idag av strategiska funktioner från kommunerna i länet, Länsstyrelsen i Södermanlands län samt Region Sörmland.

Sörmlands folkhälsonätverk bidrar till folkhälsoarbetet genom att:

- vara en ingång för länets olika aktörer,
- identifiera lokala och regionala behov samt föreslå prioriteringar och utvecklingsområden,
- ha sakkunskap och bereda frågor om lokalt och regionalt folkhälsoarbete.

Civilsamhället i Sörmland

Civilsamhällets organisationer, folkbildningen och kultur- och idrottssektorn är viktiga arenor för exempelvis gemenskap, delaktighet och rörelse. De är ett komplement till den offentliga verksamheten och har också en unik roll då de ofta når grupper som offentliga aktörer har svårt att nå. En viktig del av civilsamhället är socialt företagande.

Akademin

Akademin kan bidra i folkhälsoarbetet genom tillgång till forskning, innovation samt utbildning i folkhälsoarbete, men också med kunskap i konkreta folkhälsoprojekt.

Näringslivet

Näringslivet består av olika aktörer som kan bli viktiga samverkanspartners med övriga aktörer i folkhälsoarbetet, både lokalt och regionalt. Näringslivet kan bidra konkret till social hållbarhet genom exempelvis genom praktikplatser, jobb för unga och personer långt från arbetsmarknaden. Näringslivet kan stödja lokalsamhället genom partnerskap i hälsofrämjande initiativ. Samt bidra till trygga och attraktiva livsmiljöer genom statsutveckling och serviceutbud.

Nästa steg i arbetet

Region Sörmland ansvarar för att i samråd med länets aktörer planera implementeringen av programmet. Resultatet av arbetet ska rapporteras årligen till regionala utvecklingsnämnden.

Programmet ska följas upp i dialog med länets aktörer. Folkhälsoprogrammet ses över och revideras vid behov i samband med uppföljningen av den regionala utvecklingsstrategin.